

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת מטות-מסעי, תשע"ג
מספר 1024מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

“יתן את הארץ הזאת לעבדיך לאֲחֶזָה אל תַעֲבֹרְנוּ אֶת הַיַּרְדֵּן” האם דרישת בני גד ובני ראובן הייתה ראויה? שמואל אינגבר

לפי פשט הדברים נראה שבקשת בני גד ובני ראובן להתנחל בעבר הירדן המזרחי הגונה וראויה. אך משה מעלה נגדם שתי טענות:

א. כיצד אתם יכולים לא להשתתף במלחמה על עבר הירדן המערבי?
ב. אתם יכולים לגרום שגם שאר השבטים יעדיפו להימנע מלעבור לארץ!
והנה הם מציעים להיחלץ חושים לפני בני ישראל, ומשה מקבל את הצעתם. נראה שהמעשה היה ראוי,¹ אך יש ללכת בדרכו של הרב אביגדור נבנצל שליט"א,² הסובר שהמעשה לא היה ראוי. הסיבה האמיתית הייתה רוחנית: הריחוק משילה ומירושלים יכול להביא לירידה רוחנית גדולה. לדבריו, הראיה היא שמשה מוכיח אותם על כך בפרשת דברים (ג:יח-כ) בתוך שאר התוכחות המובאות שם. להלן אבקש להביא הוכחות נוספות לשיטת הרב נבנצל. ניתן לשאול:

א. אם עצם הישיבה בעבר הירדן המזרחי היא דבר ראוי, מדוע משה לא הציע זאת מיד? ומדוע לא נאמר למשה מראש ליישב שם כמה שבטים?

ב. הביקורת של משה נוקבת מאוד. היה אפשר להסתפק בפסוקים ו-ז – “הֲאֵחֶיכֶם יָבֹאוּ לְמִלְחָמָה וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ פֹה. וְלָמָּה תִּנְיֹאוּן אֶת-לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל”, ובמקום זאת הוא מוסיף עוד שמונה פסוקים (שם:ח-טו) בסגנון חריף: “וַיַּחַר אֶף ה'... וַיַּחַר אֶף ה' בְּיִשְׂרָאֵל... תַּרְפוּת אֲנָשִׁים חֲטָאִים לְסָפוֹת עוֹד עַל חֲרוֹן אַף-ה'... כִּי תִשׁוּבֶן מֵאַחֲרָיו... וְשַׁחַתְּם”.
עתה מובן מדוע משה רכנו לא מציע פתרונות: לדעתו הרעיון לא טוב להם. אמנם הטענות שמעלה במפורש עוסקות בהשתתפות במלחמה ובהשפעה על שאר השבטים, אולם אין אלו הבעיות העיקריות. הבעיה העיקרית היא שהם יתרחקו מה'. ונראה שבעניינים רוחניים יש להסתיר את הדברים כדי לאפשר בחירה חופשית.

נראה, שמלכתחילה ה' לא התכוון שישבו בעבר הירדן המזרחי, שהרי נאמר “כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת-הַיַּרְדֵּן לְבֹא לְרִשֵּׁת אֶת-הָאָרֶץ... וַיִּרְשָׁתֶם אֹתָהּ וַיִּשְׁבַּתֶּם בָּהּ” (דב' יא:לא), נראה שיש כאן הדגשה שתירשו ותשבו דווקא בה ולא בעבר הירדן המזרחי. וכן ב”אור החיים” הקדוש (במד' י:כט)

* הרב ד"ר שמואל אינגבר, מכללת הגליל המערבי, עכו.

¹ ראו מאמרו של י' פריאל, דף שבועי, פרשת דברים תשע"א, מספר 926, שרואה את המשא ומתן ביניהם באור חיובי.

² בשיחתו השבועית של הר לוינטל ובאתר האינטרנט של ישיבת הכותל לפרשת מטות תשע"א.

שלא הבטיח ה' בהבטחותיו לאבותינו לתת לנו אלא ארץ כנען ולא ארץ סיחון ועוג... והגם שאמרו בספרי זו"ל פרט לארץ סיחון ועוג שנשלחתם מעצמיכם, אע"פ כן הסכים ה' ונתנה להם. בעזרת רעיון זה ניתן להסביר דיוק נוסף בפסוקים. בפסוקים ב-ד הם באים אל משה ומציגים לפניו את הנתונים אך לא אומרים את בקשתם: "וַיֹּאמְרוּ... עֲטָרוֹת וְדִיבָן... אֶרֶץ מְקַנָּה הוּא וְלַעֲבָדֶיךָ מְקַנָּה". כאן מסתיימת הפרשה (ס – סגורה). ובפסוק ה' מובא "וַיֹּאמְרוּ אִם מִצְאָנוּ חַן בְּעֵינֶיךָ יִתֵּן אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת לַעֲבָדֶיךָ לְאַחֲזָהּ". וקשה, הרי פסוק ה' הוא המשך רציף של דבריהם, ואם כן מדוע בפסוק ד' מסתיימת הפרשה, ופסוק ה' פותח שוב במילה "וַיֹּאמְרוּ"³ לפי הרעיון דלעיל נסביר שהם הרגישו שבקשתם לא ראויה, לכן הציגו את הנתונים ושתקו כדי לסיים כאן את דבריהם. הם קיוו שמשה עצמו יציע את ההצעה, ואז יתברר שהם נהגו כשורה. רק לאחר שמשה לא הגיב נאלצו הם בעצמם להעלות את ההצעה, ולכן דבריהם פותחים שוב במילה "וַיֹּאמְרוּ". משה הבין את כוונתם⁴ ובכוונה שתק לרמוז להם שרע הדבר, אך הם לא הבחינו ברמז זה או העדיפו להתעלם ממנו.

גם בהמשך, לאחר דבריו החריפים של משה, הם לא הרגישו שמשה שולל את רעיונם אלא הגיבו רק לטענה המפורשת שהביא לפנייהם ומיד הציעו פתרון שיצאו חלוצים לפני המחנה. כאשר משה רבנו רואה שאין הם מבינים את רמיזותיו, אינו דוחה אותם במפורש אלא מקבל הצעתם על פי הכלל שבדרך שאדם רוצה ללכת מוליכים אותו.⁵ ניתן לדייק זאת גם מפרשת "מסעי" (לד: יג-טו):

זאת הארץ אשר תתנחלו אתה בגורל אשר צוה ה' לתת לתשעת המטות וחצי המטה. פי לקחו מטה בני הראובני... ומטה בני-הגדי... וחצי מטה מנשה לקחו נחלתם. שני המטות וחצי המטה לקחו נחלתם מעבר לירדן ירחו קדמה מזרחה.

כאן רואים אנו את ההבדל בין תשעה וחצי המטות לשניים וחצי המטות. לתשעה וחצי המטות נאמר "תתנחלו", ו-"אשר צוה ה' לתת", כלומר ה' ציווה לתת להם והם נוחלים, אך לשניים וחצי השבטים כתוב שלוש פעמים "לקחו", "לקחו נחלתם", ושוב "לקחו נחלתם", להדגיש שהם לא קיבלו את הנחלה אלא לקחו אותה, ונראה שגם בזה משה בא לרמוז שהם נהגו שלא כהוגן.

גם בספר יהושע משמע שבעיני השבטים האחרים היה בפעולתם זו רצון להתרחק מה' עצמו. בפרק כ"ב מובא שבני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה חוזרים לעבר הירדן המזרחי ובונים מזבח ליד הירדן. ובפסוק י"ב שם נאמר: "וַיִּשְׁמְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְהָלוּ כָּל עֵדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלֵה לְעֹלוֹת עֲלֵיהֶם לְצָבָא". מיד נקהלים להילחם בהם, ורק אחר כך שולחים אליהם את פינחס בן אלעזר ועשרה נשיאי שבטים ואומרים להם (שם: ט"ז): "פֹּה אָמְרוּ כָּל עֵדַת ה' מֵה-הַמַּעַל הַזֶּה אֲשֶׁר מַעַלְתֶּם בְּאֵלֵהי יִשְׂרָאֵל לָשׁוּב הַיּוֹם מֵאֲחֵרֵי ה' בְּכַוְנַתְכֶם לְכֶם מִזְבֵּחַ לְמַרְדְּכָם הַיּוֹם בֵּה". רק לאחר שמסבירים להם שכוונתם היתה לטובה, נאמר בפסוק ל': "וַיִּיטֹב בְּעֵינֵיהֶם".

לסיכום:

כאשר אדם רוצה ללכת בדרך מסוימת, וסמכות רוחנית שמעליו ממליצה שלא יעשה זאת, גם אם יקבל לאחר משא ומתן הסכמה לרצונו, ייתכן שאין הדבר ראוי ויוכל למצוא לכך רמזים בצורת ההסכמה.⁶

³ אבן עזרא מתרץ שהמילה "וַיֹּאמְרוּ" חוזרת בגלל אריכות הדברים. באור החיים מסביר שתחילה נמסרו הנתונים ואחר כך הבקשה, לכן התורה הפרידה ביניהם. הרב סורוצקין מתרץ בפירושו **אזנים לתורה** שעשו הפסקה בדבריהם כדי לתת לשומעים זמן לחשוב על אמינות הדברים, ולאחר שאיש לא ערער על הנתונים החלו לדבר שוב ולבקש.

⁴ לדעת יונה בר מעוז (דף שבועי, פרשת מסעי, תשע"א, מספר 925) משה לא הבין את כוונתם.

⁵ אמנם בפסוק כ"ב משה אומר להם "וְהֵייתֶם נְקִים מֵה'", ומשמע שהכול ראוי מצד ה', אולם היה עליהם להבין שאם משה אומר להם שיהיו נקיים מה', משמע שלא יהיה בהם עוון, אך אין זאת אומרת שהדבר רצוי לפני ה'. אדרבה: רמז יש בזה שאם אומרים לאדם אם תעשה כך לא תקבל עונש, הרי המעשה אינו ראוי, אלא שעונש אין עליו, בבחינת "פטור אבל אסור". אך הם לא נרמזו.

⁶ דוגמה אפשר למצוא בפרשת בלעם: אף שה' לא רצה שילך ושלח לו לכך רמזים רבים, הוא מאפשר לו ללכת.